

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.40>

PROCEDURY POJEDNANIA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM: PRZEGLĄD PODEJŚĆ KONCEPCYJNYCH I NOWEL USTAWODAWSTWA

Mykola Shapoval

aspirant Sumskiego Narodowego Uniwersytetu Rolniczego (Sumy, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-8253-9223

e-mail: meniuk.d@gmail.com

Adnotacja. Artykuł poświęcono analizie procedur pojednania w postępowaniu cywilnym Ukrainy. Zbadano pojęcia i cechy procedury pojednania, a także podkreślono naukowe podejścia do Klasyfikacji Procedur pojednawczych. Przez procedury pojednawcze rozumie się procedury prawne, czyli konsekwentnie wykonywane czynności mające na celu osiągnięcie określonego rezultatu prawnego.

Rozważana jest konstrukcja „rozstrzygnięcia sporu z udziałem sędziego” z uwzględnieniem przepisów prawa postępowania cywilnego. Instytucja ta jest analizowana pod względem miejsca w strukturze procesu cywilnego, w szczególności stwierdzono, że należy ją przypisać do odrębnych postępowań sądowych pojednawczych. Ponadto zapewniono ogólną charakterystykę rozstrzygnięcia sporu z udziałem sędziego, określa się jego elementy i etapy realizacji. Określono przepisy ogólne dotyczące składu podmiotowego obowiązków procesowych sądu oraz wyników postępowania pojednawczego.

Ustalono, że mimo debatowania procedury rozstrzygnięcia sporu z udziałem sędziego, jest to pierwszy krok na drodze legislacyjnej procedury pojednawczej i rozszerzenia funkcji postępowania cywilnego.

Słowa kluczowe: postępowanie sądowe, postępowanie pojednawcze, alternatywne rozstrzygnięcie sporów, mediacja, rozstrzygnięcie sporu z udziałem sędziego, postępowanie cywilne.

CONCILIATION PROCEDURES IN CIVIL JUDICIARY: A REVIEW OF CONCEPTUAL VIEWS AND NOVELS OF LEGISLATION

Mykola Shapoval

Postgraduate student of Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-8253-9223

e-mail: meniuk.d@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of conciliation procedures in the civil process of Ukraine. The concepts and features of the conciliation procedure are considered, as well as scientific approaches to the classification of conciliation procedures. Under conciliation procedures it is proposed to understand legal procedures, namely consistent actions carried out with the aim of achieving a certain legal result.

The construction of “settlement of a dispute with the participation of a judge” is considered in view of the norms of civil procedural legislation. This institution is analysed in terms of its place in the structure of civil proceedings, in particular, it is concluded that it should be attributed to separate conciliation proceedings. In addition, a general description of the settlement of the dispute with the participation of a judge is provided, its elements and stages of implementation are determined. General provisions on the subject composition, procedural obligations of the court and the results of such conciliation procedure are defined.

It is determined that despite the controversial thoughts about procedure of dispute settlement with the participation of a judge, this is the first step towards the legislative design of conciliation procedures and the expansion of the functions of civil proceedings.

Key words. The court procedures, the conciliation procedures, the alternative dispute resolution, the mediation, the dispute resolution with the participation of a judge, civil proceedings.

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОГЛЯД КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ І НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА

Микола Шаповал

аспірант Сумського національного аграрного університету (Суми, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-8253-9223

e-mail: meniuk.d@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена аналізу процедур примирення у цивільному процесі України. Досліджено поняття та ознаки процедури примирення, а також виокремлено наукові підходи до класифікації примирних процедур. Примирними процедурами пропонується називати правові процедури, тобто послідовно здійснювані дії, що мають на меті досягнення певного правового результату.

Розглядається конструкція «врегулювання спору за участю судді» з огляду на норми цивільного процесуального законодавства. Цей інститут аналізується з точки зору місця у структурі цивільного процесу, зокрема, зроблено висновок, що його слід віднести до відокремлених примірних судових проваджень. Окрім цього, надається загальна характеристика врегулюванню спору за участю судді, визначаються його елементи та етапи здійснення. Визначені загальні положення щодо суб'єктного складу, процесуальних обов'язків суду та підсумків процедури примирення.

Вказано, що незважаючи на дискусійність процедури врегулювання спору за участю судді, це перший крок на шляху законодавчого оформлення примірних процедур і розширення функцій цивільного судочинства.

Ключові слова: судові процедури, процедури примирення, альтернативне вирішення спорів, медіація, врегулювання спору за участю судді, цивільний процес.

Дослідження примірних процедур уже давно вийшли за межі аналізу винятково альтернативних способів вирішення правових спорів. Їхня регламентація в цивільному процесуальному законодавстві багатьох країн, можливо, буде тією відправною точкою осмислення нового етапу розвитку цивільного судочинства, в якому разом із класичними процедурами розгляду і вирішення цивільної справи будуть надані широкі можливості із врегулювання спору.

Звернімося до поняття примірних процедур і нормативної моделі їх здійснення.

Зокрема, І.Ю. Захар'ящева у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтувала погляд на правову природу примірних процедур у процесуальній доктрині права як самостійного правового інституту, що представляє собою теоретико-юридичну модель багатоаспектного характеру всіх можливих у судовому процесі видів примирення.

Це стало підґрунтям для визначення автором примірних процедур як узгодженої діяльності учасників спору та інших осіб, у рамках якої відбувається активний процес використання правових засобів з метою остаточного чи часткового врегулювання спірного правовідношення, що перебуває в провадженні суду, за допомогою досягнення взаємоприйнятної угоди між сторонами. Дослідник пропонує класифікувати примірні процедури за такими підставами: залежно від динаміки розвитку спору; за видами судочинства і категоріями справ; залежно від того, чи бере в них участь третя особа, яка не є суб'єктом спірних правовідносин; за правовими наслідками (Захар'ящева, 2005: 7–8).

С.І. Калашникова вважає, що сучасні тенденції вирішення юридичних справ і зростання значення приватноправових механізмів врегулювання цивільних (у широкому сенсі) спорів зумовлюють необхідність доктринальної розробки єдиної системи дозволу та врегулювання правових спорів, що складається з юрисдикційної й позаюрисдикційної підсистем. У рамках запропонованого підходу до позаюрисдикційної підсистеми слід віднести медіацію як самостійний спосіб врегулювання правових спорів, що є особливим чином організованою процедурою переговорів за участю нейтрального посередника (медіатора), який сприяє сторонам в обговоренні умов врегулювання правового спору і прийнятті взаємовигідного рішення.

На думку вченого, в діяльності юрисдикційних органів медіаційні процедури можуть виконувати функцію допоміжного механізму, що сприяє ефективному здійсненню цими органами своїх повноважень і забезпечує безперечність цивільного обороту. Аналізуючи можливість включення медіації в нотаріальну діяльність, діяльність судових та інших юрисдикційних органів, які дозволяють цивільні, трудові, сімейні спори, спори, що впливають із публічних правовідносин, автор обґрунтовує необхідність застосування особливого виду медіації – інтегрованої медіації. Цей вид медіації повинен регулюватися галузевим законодавством і враховувати специфіку юрисдикційних процедур (Калашникова, 2010: 6).

Ю.С. Колясникова пропонує визначати різні способи примирення як примірні процедури, які вирізняє наявність самостійних предмета, методу, суб'єктного складу та мети. У своїй роботі автор формулює загальні ознаки примірних процедур:

- 1) примірні процедури є саме процедурою в тому сенсі, що представляють собою послідовно здійснювані дії, спрямовані на досягнення конкретного результату;
- 2) дії, що здійснюються в ході примирення, повинні бути законними, тобто не повинні порушувати норм законів;
- 3) звернення до таких процедур засновано на взаємній добровільності сторін;
- 4) процедури спрямовані на врегулювання конфлікту, тобто на впорядкування та налагодження відносин між сторонами, на знаходження взаємовигідного шляху ліквідації конфлікту;
- 5) врегулювання конфлікту здійснюється мирним шляхом;
- 6) основними суб'єктами процедур є сторони конфлікту, хоча з метою сприяння його врегулювання можливе залучення третьої особи, що не наділена правом прийняття рішення;
- 7) детального законодавчого регулювання процедури не вимагають.

Аналіз ознак примірних процедур дав можливість сформулювати наступне визначення: примірні процедури – це законна і добровільна діяльність суб'єктів конфлікту, а в необхідних випадках – і третьої особи, що сприяє примиренню, спрямована на мирне врегулювання конфлікту (Колясникова, 2009: 9–10).

Н.М. Грень здійснила теоретико-правовий аналіз процедури присудової медіації як способу реалізації права на справедливий суд та сформувала дефініцію присудової медіації як особливого виду медіації, що дає змогу на будь-якій стадії судового розгляду перервати процес і звернутися до процедури примирення, а на суд покладає обов'язок запропонувати сторонам використовувати її в разі медіабельності спору, в подальшому затвердити результати як юридично значущого акта двосторонньої поведінки, що має обов'язкову для них силу (Грень, 2017: 4).

О.М. Здрок сутність примирення бачить у спільному пошуку сторонами конфлікту (самостійно, під керівництвом суду або за допомогою посередника) найбільш доцільного варіанту вирішення виниклого правового конфлікту, результатом чого стає їх відмова від звернення за судовою формою захисту права або відмова від продовження вже розпочатого процесу (Здрок, 2012: 183–184).

Д.Л. Давиденко розглядає примирення з точки зору юридичного факту і обґрунтовує його розуміння як припинення спору на узгоджених сторонами умовах, юридично закріплене в мировій угоді або в іншому правовому інструменті.

Характерною рисою примирної процедури, на думку автора, є пошук взаємоприйнятних варіантів врегулювання спору згідно з інтересами сторін. Незважаючи на те, що в примирній процедурі можуть брати участь нейтральні треті особи, рішення про те, чи припинити спір і на яких умовах, приймають тільки самі сторони. Посередники (як видно із самої назви) та інші нейтральні треті особи тільки забезпечують більш ефективний хід переговорів між сторонами спору. Тому у визначенні необхідно вказати на те, що в них суб'єкти права самі врегулюють свої спори. Таким чином, робить висновок дослідник, примирні процедури – це правомірні способи консенсуального врегулювання суб'єктами права виниклих між ними спорів на взаємоприйнятних умовах відповідно до їхніх інтересів із можливістю залучення третіх осіб (Давиденко, 2004: 43).

А.Н. Кузбагаров авторську концепцію примирення сторін із конфліктів приватно-правового характеру засновує на положенні про те, що примирення можливо лише з позиції інтересу, а не права і тим паче сили. У зв'язку з цим істотними обставинами, що ведуть до примирення сторін конфлікту, можуть бути мотиваційно-стимулюючі чинники, в розвитку і вдосконаленні яких повинна бути зацікавлена наука як матеріального, так і процесуального цивільного права.

Примирення сторін у конфліктах приватноправового характеру має суттю соціально корисне правове явище, модель якого призначена для врегулювання приватноправових конфліктів як у досудовому провадженні, так і під час порушення судового провадження за його дозволом. Метою такої моделі є відновлення мирних і партнерських відносин між сторонами конфлікту за допомогою використання прийомів і способів, як правило, з ініціативи сторін конфлікту (Кузбагаров, 2006: 11).

На думку О.В. Горецького, процедури примирення як елемент структури цивільної процесуальної діяльності ускладнюють доктринальну характеристику єдиних складних цивільних процесуальних правовідносин, що зумовлено специфікою застосування методу правового регулювання цивільного процесуального права, суб'єктного складу, метою виділення і правовими наслідками. Розмірковуючи в такому контексті, автор дійшов висновку, що процедури примирення – це урегульовані нормами цивільного процесуального законодавства, послідовно здійснювані під контролем суду дії посередника та осіб, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках і самого суду, спрямовані на врегулювання спору мирним шляхом і закриття провадження у справі, а також досягнення цілей цивільного судочинства (Горецький, 2019: 9–10).

В.Є. Прущак формулює визначення процедури врегулювання спору за участю судді як переговорного, структурованого та конфіденційного процесу, в якому сторони спору намагаються самостійно на добровільній основі вступити у перемовини за підтримки нейтрального неупередженого посередника – судді, який за допомогою власних професійних навичок та знань спрямовує сторони до мирного врегулювання спору (Прущак, 2020: 7).

Як бачимо, доктринальна розробка проблематики примирних процедур триває. Автори акцентують на тих чи інших ключових моментах вказаного поняття. Незважаючи на те, що представлені позиції видаються різноманітними, вважаємо правомірним висловити свої міркування щодо сутності процедур примирення.

Примирні процедури – це, перш за все, правові процедури, тобто послідовно здійснювані дії, що мають на меті досягнення певного правового результату. Таким значущим результатом у згаданому аспекті є врегулювання спору між сторонами. Здається, що вказівка в дефініції поняття на те, що таке врегулювання було досягнуто на позиціях, узгоджених сторонами, є зайвим. Очевидно, що тільки в результаті спільних поступок можливий успішний результат примирної діяльності.

Говорячи про примирні процедури, немає підстав обмежувати їх сферою альтернативних способів вирішення спорів. Ці процедури можуть з успіхом бути використані і в цивільному судочинстві. Питання полягає тільки в суб'єктному складі примирної процедури.

На наш погляд, мають рацію ті автори, які не обмежуються аналізом процесуальної діяльності судді, хоча вона й передбачена цивільним процесуальним законодавством. Ідеться про більш широкий підхід. У примирній діяльності можуть брати участь і інші особи, що сприяють досягненню згоди між сторонами. Чи будуть це медіатори чи будь-які інші посередники, залежить від обраної моделі та системи примирних процедур. Отже, примирними процедурами необхідно називати нормативно встановлений порядок здійснення цивільних процесуальних дій, які чиняться судом або іншими особами, що мають кваліфікацію посередників і які спрямовані на спільне вироблення сторонами конфлікту взаємоприйнятної варіанту виходу з конфлікту, що склався, і припинення провадження в цивільній справі.

Ці висновки накладають певний відбиток і на аналіз сприйняття нормативної моделі примирних процедур у вітчизняному цивільному судочинстві. Але з тією лише різницею, що законодавець в останній редакції ЦПК України передбачив врегулювання спору за участю судді. Здається, що ми тільки перебуваємо на початку шляху логічно завершеного законодавчого оформлення примирних процедур, які в концентрованому вигляді відображають уявлення про судові примирення сторін.

Вбачається методологічно обґрунтованим вивчення нормативної моделі врегулювання спору за участю судді з визначення, власне, місця примирних процедур у структурі цивільного судочинства.

Поява в структурі ЦПК України глави про врегулювання спору за участю судді дало підставу О.В. Горещькому говорити про формування нового інституту цивільного процесуального права (Горещький, 2019: 12). Вважаємо, що це все-таки ще передчасні висновки. Дійсно, діяльність щодо примирення сторін у рамках правосуддя в цивільних справах повинна проходити в суворій відповідності до цивільної процесуальної форми здійснення процесуальних дій. Без нормативної регламентації ця діяльність проходити не може. Покладена законодавцем в основу глави сукупність правових норм ще не є свідченням об'єктивно сформованого відокремлення стійкої групи юридичних норм, що регулюють суспільні відносини. Вельми мала кількість правових норм, пов'язаних із примирною діяльністю, не дає можливості ставити питання про наявність інституту примирення сторін у цивільному процесуальному праві. Не змінює ситуації і вказівка на специфічну групу регульованих суспільних відносин.

Тим паче вбачається передчасним і висновок про комплексний і міжгалузевий характер правових норм, які передбачають процедури врегулювання спору за участю судді і примирення сторін. У цьому випадку необхідний пошук значної спільності процесуальної форми здійснення примирення сторін. Особливо складним такий пошук вбачається у сфері адміністративної та цивільної юрисдикції. Потенційна спільність можлива лише в рамках цивільного процесу, яка може характеризуватися загальним змістом розглянутих процедур або навіть однаковими правовими нормами. Як слушно зазначали дослідники, мова повинна йти про загальний логічний алгоритм розгляду і вирішення правового спору, а також незмінне смислове наповнення процесуальних форм (Курило, 2014: 28).

Отже, врегулювання спору за участю судді – нове явище для вітчизняної практики цивільного судочинства. Законодавець виокремив одноіменну главу в розділі «Позовне провадження». Глава про врегулювання спору за участю судді розміщена між главами про підготовче провадження та відмову від позову, мирову угоду. Тобто ця діяльність уже не є підготовкою справи до судового розгляду, але це ще і не розгляд справи по суті.

Ідея проведення відокремлених судових засідань або окремих примирних проваджень, спрямованих виключно на примирення сторін, далеко не нова для доктрини цивільного процесу. Сьогодні ці ідеї отримали певне нормативне тлумачення. Чи пройшов законодавець до кінця в реалізації цих ідей? Вважаємо, що ні. Врегулювання спору за участю судді за логікою законодавця – це і не стадія цивільного судочинства або його вид, це і не частина підготовчого провадження.

У системі цивільного процесу примирним процедурам по суті відведена роль диспозитивних розпорядчих правомочностей сторін. У цьому контексті можна говорити про розвиток доктрини вибору судових процедур. Але це положення може бути правомірним лише частково. Воно саме собою ще не вирішує питання про місце примирних процедур у цивільному процесі.

Якщо ми спираємось на те, що судова діяльність не обмежується розглядом та вирішенням цивільної справи і вона більш багатогранна, то розміщення глави про врегулювання спору за участю судді в розділі, присвяченому позовному провадженню, має вигляд щонайменше невиправданий. Примирення сторін і врегулювання спору необхідно розглядати безвідносно до справедливої діяльності суду. Отже, повинні розвиватися концепти, що обґрунтовують важливість відокремлених примирних судових проваджень. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися з думкою тих процесуалістів, які аналізують примирні процедури з позиції стадії цивільного судочинства, що передує класичним етапам правозастосування (Здрок, 2013: 90).

Крім того, важливо звернути увагу ще на один аспект. Пропонований законодавцем підхід веде до певного змінення функцій суду щодо сприяння сторонам у примиренні з розгляду і вирішення цивільної справи. Досить поглянути на послідовність розташування норм, що стосуються позовного провадження.

На думку О.В. Горещького, врегулювання спору за участю судді має загальне значення для всього цивільного судочинства. Такі інститути, як зазначає автор, зазвичай розміщені в розділі ЦПК України «Загальні положення», куди включені положення про цивільну юрисдикцію, склад суду, учасників процесу, докази і доказування, процесуальні строки, судові повідомлення, судові витрати, заходи процесуального примусу, забезпечення позову (Горещький, 2019: 116). Варто більш детально зупинитися на цій позиції.

Як основні аргументи на підтримку висловленої точки зору можна зазначити таке.

Якщо ми говоримо про примирення сторін як одну з цільових установок цивільного судочинства, то включення примирних процедур і вказівки на свободу їхнього вибору до розділу, присвяченого загальним положенням, є логічно завершеним. Право сторін на звернення до суду або інших осіб, які здійснюють або сприяють примиренню, так само як і вибір примирної процедури та порядку її проведення – це все загальні права, що характеризують нормативну конструкцію цивільного процесу.

Але поки про це можна говорити тільки в перспективі. Нині нормативне регулювання має тільки одна примирна процедура – врегулювання спору за участю судді. Як наслідок, можливості учасників судового процесу обмежені, немає вибору інших варіантів поведінки. Звичайно, складно передбачити всі потенційно ефективні способи врегулювання конфлікту, які існують або можуть бути розроблені. Однак використання будь-якої примирної процедури повинно ґрунтуватися не лише на волевиявленні сторін, а й на адекватній імплементації її в цивільному судочинстві.

Ще раз наголосимо, що в останній редакції ЦПК України на суд покладено обов'язок сприяння примиренню сторін і передбачені процедури врегулювання спору за участю судді. Негативний досвід у цій сфері

вже було отримано. Досить згадати положення Статуту цивільного судочинства 1864 року. Показова в цьому випадку і роль медіаторів у вітчизняному цивільному судочинстві. У всьому світі це головні помічники в налагодженні нормальних взаємин між сторонами і прийнятті узгодженого рішення. В останній редакції ЦПК України про медіаторів згадується лише побіжно і лише щодо процедур допиту свідків (ст. 70).

Крім того, з наявністю загальних положень про примирення буде значно легше сформулювати і вивести особливі (спеціальні) норми, що стосуються врегулювання спору щодо окремих категорій цивільних справ або на окремих стадіях цивільного судочинства. Не виключений і взаємозв'язок розглянутих положень з іншими правилами, що також мають загальний характер, і в першу чергу з главами про учасників судового процесу і процесуальні строки.

Які саме загальні норми щодо примирення сторін і врегулювання спору передбачає цивільне процесуальне законодавство? Перш за все, це норма п. 2 ч. 5 ст. 12 ЦПК України. Як бачимо, ідея про загальний характер примирної діяльності ще не знаходить належного законодавчого розвитку. Наявність однієї норми права сама собою свідчить про слабе законодавче опрацювання даної проблеми. Але навіть, якщо ми абстрагуємося від кількості правових положень, очевидно, що необхідний ефективний процесуальний інструментарій реалізації концептів примирення. Ідеться про те, яким чином суд може сприяти врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами.

Тут варто зупинитися на нормах цивільного процесуального законодавства. Показово, на наш погляд, що законодавець орієнтує суд лише на роз'яснювальну роботу. Зокрема, суд роз'яснює в разі необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права і обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій. Це загальна норма, яка передбачає обов'язок суду (п. 3 ч. 5 ст. 12 ЦПК України).

У главі Кодексу про врегулювання спору за участю судді містяться вказівки на такі види цивільних процесуальних обов'язків суду: роз'яснити сторонам цілі, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права і обов'язки сторін; з'ясувати предмет і підстави позову, підстави заперечень; роз'яснити сторонам предмета доказування у цій категорії справ; запропонувати сторонам визначити можливі шляхи мирного врегулювання спору (ч. 3, 4 ст. 203 ЦПК України). Суд може запропонувати можливі шляхи мирного врегулювання спору, а також звернути увагу сторін на судову практику в аналогічних справах (ч. 4, 5 ст. 203 ЦПК України). Однак це вже право, а не обов'язок суду.

Зрозуміло, що роз'яснення – це необхідна частина примирної процедури, але не вся. Залишаються поза законодавчою увагою питання механізмів пошуку взаємоприйнятних і вигідних варіантів виходу сторін із конфліктної ситуації. Цивільним процесуальним обов'язкам суду із сприяння в урегулюванні спору мають відповідати відповідні права сторін.

ЦПК України прямо не передбачає право сторін звернутися до суду або будь-якого іншого посередника з метою проведення процедури врегулювання спору. Поки що цього немає. Суд продовжує залишатися основним суб'єктом проведення примирної процедури. У цьому плані становить значний дослідницький інтерес законодавча модель врегулювання спору за участю судді.

В цивільному судочинстві реалізована модель врегулювання спору за участю судді, основними елементами якої є наведені нижче положення.

По-перше, врегулювання спору здійснює суддя, у провадженні якого перебуває цивільна справа. Недоліки такої моделі лежать на поверхні – перш за все, це здатність далеко не кожного судді бути примирителем, особливо в умовах підвищеного робочого навантаження та необхідності дотримуватися термінів розгляду й вирішення цивільних справ.

На думку законодавця, ця процедура проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 201 ЦПК). Проте питання суб'єктів ініціації такої процедури залишається не до кінця вирішеним. Якщо аналізувати редакцію статті буквально, то можна дійти неоднозначних висновків про те, хто вирішує питання про початок здійснення примирної діяльності – суд чи самі сторони. Однак у будь-якому випадку необхідна згода сторін. Це важливий момент. Отже, необхідно більш чітко вказати на початковий момент процедури щодо врегулювання спору за участю судді. У розгляданому контексті законодавчого вирішення також вимагають і випадки, коли клопотання про врегулювання спору заявляє одна зі сторін, а також встановлення зобов'язання здійснення процедури врегулювання спору за конкретними категоріями цивільних справ.

Крім того, дискусійним є положення ч. 2 ст. 201 ЦПК України щодо недопустимості проведення врегулювання спору за участю судді в разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Виникає питання, що заважає судді проводити наради як за участю сторін, так і такої третьої особи? Адже на боці сторони не завжди виступає один суб'єкт правовідносин, в одній справі можуть брати участь співучасники. Тут кількісний показник сторін не впливає на можливість застосування цього способу примирення. Окрім того, згідно з вимогами ст. 52 ЦПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, користуються усіма правами й несуть усі обов'язки позивача, а отже, і право на сприяння судді у врегулюванні спору. Вбачається, що норма ч. 2 ст. 201 має бути виключена з ЦПК як така, що обмежує права як сторін, так і третіх осіб у цивільному процесі (Бондаренко-Зелінська, 2018: 66).

У цивільному процесуальному законодавстві закріплена норма, що передбачає призупинення провадження у справі в разі проведення процедури врегулювання спору за участю судді (ч. 1 ст. 202 ЦПК України). У доктринальній юридичній літературі у зв'язку з цим уже висловлювалися критичні зауваження. Дослідники ставили питання, чому саме призупиняється справа. За загальним правилом, коли справа припинена,

жодних процесуальних дій ні суд, ні учасники процесу не вчиняють. Усе, що відбувається за час припинення провадження у справі, рамками судового процесу по конкретній справі не охоплюється. Врегулювання ж спору за участю судді існує в самому процесі. Якщо необхідним є вчинення судом будь-яких процесуальних дій, то мова вже має йти про відкладення розгляду цивільної справи (Горецький, 2019: 129).

Відповідно до ч. 2 ст. 202 ЦПК України у разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за підсумками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається. Навряд чи можна позитивно оцінити таке законодавче обмеження, тим паче якщо ми говоримо про необхідність розвитку системи примирних процедур. Ще на один момент варто звернути увагу. Введення вказаного обмеження орієнтоване на запобігання зловживанням з боку сторін, які гіпотетично можуть затягувати судове провадження численними «зупинками провадження задля спроби примирення». Водночас питання про можливість застосування цієї примирної процедури вирішує суддя, і він здатен перешкодити зловживанням з боку сторін: відмовити в задоволенні відповідного клопотання або припинити розпочату процедуру. А от якщо сторони з першого разу не змогли домовитись, вдруге, навіть за їх спільного свідомого бажання, вони вже не зможуть скористатись допомогою судді для врегулювання спору (Бондаренко-Зелінська, 2018: 67).

Суперечливим є і зміст ст. 203 ЦПК України. Так, відповідно до ч. ч. 3, 4 вказаної статті під час проведення спільних нарад суддя здійснює дії, спрямовані на мирне врегулювання спору, зокрема може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. А під час закритих нарад поряд із цими повноваженнями суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах. З іншого боку, положення ч. 6 ст. 203 ЦПК України забороняє судді надавати сторонам юридичні поради та рекомендації. Тому слід не заборонити, а уточнити повноваження судді, зокрема, що останній може надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, але тільки під час проведення спільних нарад (Бондаренко-Зелінська, 2018: 67).

Частина 7 ст. 203 ЦПК України містить правило про те, що інформація, отримана однією зі сторін, а також суддею в ході проведення врегулювання спору, є конфіденційною. По суті, правильне рішення. Отримані відомості не підлягають розголошенню. Однак це положення має корелюватися з главою ЦПК України про докази та доказування.

Також потребує розширення перелік осіб, які можуть залучатися до участі в нарадах. Наразі ч. 8 ст. 203 ЦПК України до складу таких осіб віднесено тільки перекладача, тоді як практика застосування примирних процедур свідчить про доцільність залучення й інших фахівців (наприклад, психолога у справах щодо прав дитини). Необґрунтованим є й використання законодавцем концепції розмежування повноважень щодо врегулювання спору та щодо подальшого розгляду справи між різними суддями. Якщо припинення примирної процедури мало місце у зв'язку із закінченням строку врегулювання, за ініціативою судді в разі затягування врегулювання спору будь-якою зі сторін або в разі подання стороною заяви про припинення врегулювання не з причин недовіри сторін судді, провадження повинен продовжувати саме той суддя, що вів процедуру врегулювання (Бондаренко-Зелінська, 2018: 67).

Підсумки примирної процедури законодавець бачить у переліченому нижче: врегулювання спору за участю судді припиняється в разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову або визнання позову відповідачем (п. 4 ч. 1 ст. 204 ЦПК України). По суті, йдеться про розпорядчі правомочності сторін. Мирова угода – це не єдина форма виходу з процедур примирення. Можливе досягнення угоди за обставинами справи або винесення судом рішення, заснованого на умовах, досягнутих у ході проведення примирних процедур (Тимченко, 2010: 158–159).

Судове правозастосування ще покаже переваги й недоліки наявної моделі примирення сторін. Врегулювання спору за участю судді, незважаючи на дискусійність процедури – перший крок на шляху законодавчого оформлення примирних процедур і розширення функцій цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: проблеми та перспективи застосування. *Університетські наукові записки*. 2018. № 67–68. С. 62–70.
2. Горецький О.В. Процедури примирення в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.
3. Горецький О.В. Процедури примирення в цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 151 с.
4. Горецький О.В. Процедури примирення в цивільному судочинстві. Київ : Логос, 2019. 151 с.
5. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 23 с.
6. Давыденко Д.Л. Мировое соглашение как средство внесудебного урегулирования частноправовых споров (по праву России и некоторых зарубежных стран) : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 257 с.
7. Захарьяшева И.Ю. Примирительные процедуры в арбитражном процессуальном законодательстве Российской Федерации (концептуальные основы и перспективы развития) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2005. 28 с.
8. Здрок О.Н. Примирительные процедуры в гражданском судопроизводстве: понятие, классификация, тенденции развития (на примере Республики Беларусь). *Вестник гражданского процесса*. 2012. № 1. С. 180–223.
9. Здрок О.Н. Примирительные процедуры в цивилистическом процессе: современная теоретическая концепция. Минск, Изд-во «Бизнесофсет», 2013. 108 с.

10. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2010. 26 с.
11. Колясникова Ю.С. Примирительные процедуры в арбитражном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2009. 31 с.
12. Кузбагаров А.Н. Примирение сторон по конфликтам частногоправового характера : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2006. 46 с.
13. Курило М.П. Єдність цивільного процесу: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 16 с.
14. Прущак В.С. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2020. 207 с.
15. Тимченко Г.П. Теоретичні проблеми і практика реалізації принципів судочинства в Україні. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2010. 412 с.

References:

1. Bondarenko-Zelinska, N.L. (2018). Vrehuliuvannia sporu za uchastiu suddi u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy: problemy ta perspektivy zastosuvannia [Disputes Resolution with the Participation of a Judge: Problems and Prospects]. *Universytetski naukovi zapysky*. № 67–68. P. 62–70 [in Ukrainian].
2. Horetskyi, O.V. (2019). Protsedury prymyrennia v tsyvilnomu sudochynstvi [Conciliation procedures in civil proceedings]. (Abstract of candidate's dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
3. Horetskyi, O.V. (2019). Protsedury prymyrennia v tsyvilnomu sudochynstvi [Conciliation procedures in civil proceedings]. (Candidate's dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
4. Horetskyi, O.V. (2019). Protsedury prymyrennia v tsyvilnomu sudochynstvi. [Conciliation procedures in civil proceedings]. Kyiv, Logos [in Ukrainian].
5. Hren, N.M. (2017). Realizatsiia prava liudyny na spravedyvyi sud shliakhom protsedury prysudovoi mediatsii: teoretyko-pravove doslidzhennia [Realization of the human right to a fair trial through the procedure of adjudication mediation: theoretical and legal research]. (Abstract of candidate's dissertation). Lviv [in Ukrainian].
6. Davydenko, D.L. (2019). Mirovye soglaseniya kak sredstvo vnesudebnogo uregulirovaniia chastnopravovykh sporov (po pravu Rossii i nekotorykh zarubezhnykh stran) [Amicable agreement as a means of out-of-court settlement of private law disputes (under the law of Russia and some foreign countries)]. (Candidate's dissertation). Moscow [in Russian].
7. Zakhariashcheva, I.I. (2005). Primiritelnye protsedury v arbitrazhnom protsessualnom zakonodatelstve Rossiiskoi Federatsii (kontseptualnye osnovy i perspektivy razvitiia) [Conciliation procedures in the arbitration procedural legislation of the Russian Federation (conceptual framework and development prospects)]. (Abstract of candidate's dissertation). Saratov. [in Russian].
8. Zdrok, O.N. (2012). Primiritelnye protsedury v grazhdanskom sudoproizvodstve: poniatie, klassifikatsiia, tendentsii razvitiia (na primere Respubliki Belarus) [Conciliation procedures in civil proceedings: concept, classification, development trends (on the example of the Republic of Belarus)]. *Vestnik grazhdanskogo protsesssa*. № 1. P. 180–223 [in Russian].
9. Zdrok, O.N. (2013). Prymyritel'nye protsedury v tsyvilistycheskom protsesse: sovremennaia teoretycheskaia kontseptsyia. [Conciliation procedures in the civil law process: a modern theoretical concept]. Mynsk: Byznesofset [in Russian].
10. Kalashnikova, S.I. (2010). Mediatciia v sfere grazhdanskoj iurisdiktsii [Civil mediation]. (Abstract of candidate's dissertation). Ekaterinburg [in Russian].
11. Koliashnikova, I.S. (2009). Primiritelnye protsedury v arbitrazhnom protsesse [Conciliation procedures in arbitration proceedings]. (Abstract of candidate's dissertation). Ekaterinburg [in Russian].
12. Kuzbagarov, A.N. (2006). Primirenie storon po konfliktam chastnopravovogo kharaktera [Conciliation of the parties to conflicts of a private law nature]. (Abstract of doctor's dissertation). St. Petersburg [in Russian].
13. Kurylo, M.P. (2014). Yednist tsyvilistychnoho protsesu: problemy teorii i praktyky [The unity of the civil process of the problem of theory and practice]. (Abstract of doctor's dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
14. Prushchak, V.Y. (2020). Vrehuliuvannia sporu za uchastiu suddi u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy [Regulating the dispute over the fate of the court in the civil court of Ukraine]. (Candidate's dissertation). Odessa [in Ukrainian].
15. Tymchenko, H.P. (2010). Teoretychni problemy i praktyka realizatsii pryntsyviv sudochynstva v Ukraini. [Theoretical problems and practice of realization of principles of justice in Ukraine]. Kyiv: Publishing House "Legal Book" [in Ukrainian].